איך לקיים שיעור באִתגוּר קונצפט*

זהו השלישי מבין העקרונות הבסיסיים של היצירתיות. שני העקרונות הקודמים היו פרובוקטיביים. העקרון נוכחי הוא ניתוחי באופיו.

> אִתגוּר קונצפט בהתבוננות בתפיסות מקובלות, בדברים שמקבלים אותם כמובנים מאליהם, בדרכים מקובלות לעשות דברים — ולקרוא עליהם תיגר. אִתגוּר זה **אינו** בבחינת ניסיון להוכיח שהם מוטעים, אלא קריאת תיגר על בלעדיותם.

האם זה חייב להיות כך? האם זוהי באמת הדרך היחידה לעשות את הדברים? מדוע אנו ממשיכים לעשות זאת כך? האם אנו יכולים לחשוב כאן על חלופה כלשהי?

ייתכן מאוד שהתפיסה הממוסדת תמשיך להיות הטובה ביותר מבין כל התפיסות החדשות שהופקו. אולם זה אינו מה שחשוב. מה שחשוב הוא היכולת לאַתגר תפיסות מקובלות. אם האִתגוּר נכשל, אז התפיסה המקובלת מתחזקת, כי עכשיו יש סיבה נוספת להשתמש בה, מעבר לכוח ההתמדה או המסורת. אם האִתגוּר מצליח, או אז יש בידינו תפיסה טובה יותר.

באופן תיאורטי, אִתגוּר תפיסה נשמע כפעולה קלה, אבל במציאות קיימים שני קשיים: הקושי הראשון הוא בבידוד התפיסה המסוימת שאותה יש לאַתגר. אין טעם באִתגוּר רחב של כל דבר שרואים. אִתגוּר, כמו רובה, חייב להיות מכוון במדויק. לכן יהיה צורך, ראשית, להשקיע מאמץ כדי לבודד את התפיסה שעליה עומדים אנו לקרוא תיגר. הקושי השני הוא להבחין בין ״אִתגוּר״ לבין ״ביקורת״. בביקורת מבזבזים זמן על תקיפת התפיסה ועל הניסיון להוכיח מדוע אין היא פועלת. אִתגוּר עוסק בחיפוש אחר חלופות ואחר דרכים אחרות לעשיית הדברים.

למשל, אִילו היינו מאַתגרים את שיטת תשלום הריבית על כסף שהופקד בבנק, היינו מבודדים את התפיסה של ״אחידות״ ומאַתגרים אותו: מדוע שיעור הריבית חייב להיות שווה לכל נפש?״. מזה היינו אולי מגיעים לכך ששיעור הריבית צריך להיות גבוה יותר לאנשים זקנים. כך, אדם בגיל 30 יקבל על כסף שהופקד 10% ריבית, אדם בגיל 40 יקבל 11%, ואדם בגיל 70 — 14%. השלמת הכספים תבוא מהקלות מס או מסובסידיה. הנקודה היא שאנשים צעירים יכולים לעבוד, אבל הזקנים לעתים קרובות חיים מהריבית על כספם. זוהי גם שיטה לעידוד חיסכון.

כמו קודם, העיקרון הוא מאוד רחב. הוא כולל גישה מחשבתית המסוגלת להעמיד במבחן או לאַתגר כל דבר שנתפס כמובן מאליו. אבל, וזאת יש להדגיש, זוהי גישת מחשבה חיובית ולא גישה שלילית המתנגדת לכול. זהו אִתגוּר הבלעדיות, לא ביקורת עליה.

דברים רבים מקובלים או נתפסים כמובנים מאליהם. לעתים קרובות ניתן למצוא רעיון חדש, או דרך חדשה לעשיית דברים באמצעות אִתגוּר המובן מאליו, תוך שמעלים את השאלה: ״מדוע זה חייב להיעשות דווקא בדרך זו?״. מטרת שיעור זה היא לפַתח מנגנון של אִתגוּר תפיסות. חשוב להבין שהתהליך אינו תהליך של ביקורת אלא של קריאת תיגר על ייחודיות התפיסה, כלומר — ״האם זוהי, אכן, הדרך היחידה לעשות זאת?״

---

* כאשר אומרים באנגלית concept, מתכוונים לאחד או יותר ממובנים רבים, כגון עיקרון (הקונצפטים של הפיסיקה), מושג (הקונצפט של תרבות), דעה, השקפת-עולם, תפיסה מקובלת, תפיסה אישית, רעיון, תפיסת הדרך שבה דברים נעשים או צריכים להיעשות, וכדו׳ - ד.ש.

פריטי השיעור

1. הטוב ביותר הוא להתחיל בהתייחסות לאיור שבכרטיס העבודה: החִצים המְנקבים בלונים. הבלונים מייצגים את התפיסות והרעיונות המקובלים כמובנים מאליהם. החִצים מייצגים את השאלה "מדוע?", השאלה שבה משתמשים כדי לאַתגר את הבלעדיות של התפיסה: כלומר, "מדוע זה חייב להיות דווקא ככה?".

2. דוגמה לתוצאה של אִתגור קונצפט. אין כאן עניין של החלטה האם צלחת עגולה טובה יותר או פחות מהצלחת המוארכת המוצעת. זה עניין של אִתגור ה"עגלגלות" כתפיסה. הרעיון החדש שעולה עשוי להיות במקרים מסוימים טוב יותר ובאחרים גרוע יותר מאשר הקונצפט שאותגר. מה שחשוב כאן הוא היכולת לאַתגר תפיסות.

3. הסבר נוסף לְמה מתכוונים ב"אִתגור".

"האם זה דרוש?"
"האם זוהי הדרך היחידה?"
"מדוע זה חייב להיעשות דווקא כך?"

4. דיון פתוח במליאה. יחידים מנדבים את האתגרים שלהם או המורה מבקש מתלמידים מסוימים להעלות אתגרים.

הצעות:

- במקום אופנה מקובלת — טווח של אפשרויות שמתוכן אנשים יוכלו לבחור לעצמם את התואם את טעמם.
- אופנה היא דרך לחדש עניין בבגדים או בבידור – אולי מה שנדרש הוא שינוי, לא אופנה. זה יכול להיות, למשל, שינוי צפוי מראש.
- אופנה פירושה להקדים את האחרים, או לדבוק במגמה הכללית – אולי תיתכן אנטי-אופנה, הנעה בכיוון ההפוך.

5. הדגישו את הפעולה הכפולה:

א. איזה רעיון עלי לבחור לשם אִתגור?
ב. האם הדברים צריכים להיעשות דווקא בדרך זאת?

האופי המתוכנן של שאלות אלה חשוב כאן יותר מאשר במקומות אחרים. אם אינכם מבודדים רעיון ספציפי, האִתגור הופך להיות חסר טעם: עליכם לירות בבלון מסוים, אינכם יכולים להתכוון לכל הבלונים באופן כללי.

6. עבודה בקבוצה. הקבוצה מתבוננת בכל אחד מהתחומים ובוחרת ארבע תפיסות שהיא חפצה לאַתגר. הזמן המוקצב לכך הוא חמש דקות. המורה חייב לשים לב אם התפיסות הן תפיסות אמיתיות או שהן פשוט תכונות עמומות. אם זה כך, יש לבטא אותן בצורת תפיסה.

הצעות:

פרסומת: תפיסת השכנוע.
תפיסת החשיפה מְרַבית.
התפיסה של "תדמית".
התפיסה האומרת שניתן בקלות לשַטות באנשים.
השימוש באנשים אקזוטיים לצורכי פרסומת.

4. אתגור קונצפט

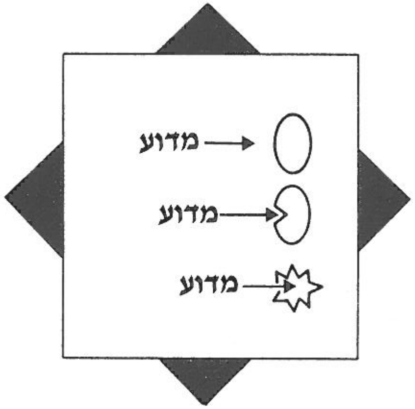

1. האיור בכרטיס העבודה מראה חִצים המְנקבים בלונים. הבלונים מייצגים תפיסות, רעיונות, דרכים מקובלות לעשיית דברים, וכו׳. כל חץ מסמן את השאלה ״מדוע?״, השאלה שבה משתמשים כדי לאַתגר תפיסה במטרה לבחון האם זוהי הדרך היחידה לעשיית הדברים.

2. מדוע צלחת חייבת להיות עגולה?

נערה התבקשה לעצב צלחת חדשה; לצורך זה היא אִתגְרה את התפיסה של ״עגלגלוּת״ וכתוצאה מכך עיצבה צלחת ארוכה וצרה הנמשכת לכיוון מרכז השולחן – כאשר גומרים לאכול מצד אחד, מסובבים את הצלחת ומתחילים לאכול מהצד השני.

3. **אִתגוּר**

כאשר אתם מאַתגרים תפיסה קיימת, אתם בעצם שואלים את השאלות האלה:

״האם זה דרוש?״
״האם זוהי הדרך היחידה?״
״מדוע זה חייב להיעשות דווקא כך?״

רק אחרי שמאַתגרים את הדרך הקיימת מתחילים לחפש אחר דרכים אחרות.

* 4. אַתגרו את התפיסה של ״אופנה״ בבגדים ובבידור.

5. **השתמשו בפעולה הכפולה:**
   א. איזה רעיון עלי לבחור לשם אִתגור?
   ב. האם הדברים צריכים להיעשות דווקא בדרך זאת?

6. שילפו חמישה רעיונות שאותם הייתם רוצים לאַתגר בכל אחד מהתחומים הבאים:
   - פרסומת
   - החיים בבית
   - בנייני בתי-ספר.

* 7. בחרו ואַתגרו שלוש תפיסות שונות המקובלות בעולם הספורט והציעו דרכים חלופיות לבצע את הדברים.

8. אדם נתקל בבעיה קשה: בדיוק בזמן שנולד לו ולאשתו תינוק והם זקוקים לכסף לשם כיסוי ההוצאות החדשות, חבריו לעבודה עומדים לפתוח בשביתה; הוא אינו מסכים לשביתה אבל הוא מבין שעליו לתמוך בעמיתיו.

   מתוך המצב הבעייתי הזה, בחרו ואַתגרו כל תפיסה שאתם בוחרים בה.

9. הציעו שיפורים בשירות האוטובוסים העירוניים באמצעות שליפה ואִתגור של שתי תפיסות כבחירתכם.

10. **במקום לקבל דברים כמובנים מאליהם, אתם יכולים לבחור כל רעיון ולאַתגר אותו על-מנת לראות האם זוהי באמת הדרך היחידה לעשיית הדברים.**

החיים בבית: תפיסת הסמכות.
תפיסת הצייתנות מוחלטת.
התפיסה שתמיד ההורים יודעים טוב יותר.
תפיסת העצמאות (בכסף וכו׳).
חוסר פרטיות.

בנייני בתי-ספר: התפיסה של סדר.
התפיסה שיש להקדים שימושיות ליופי.
התפיסה של ״בזול״.
תפיסת המודרניות.
תפיסת הכיתות סגורות.

7. תרגיל זה יכול להתבצע כעבודת קבוצה או כיחידים בדיון כיתתי פתוח. ארבע דקות מוקצות לעבודת קבוצה. בדיון במליאה המורה מזמין תלמידים להעיר הערותיהם.

הצעות:

- מדוע חייבת להיות תחרות?
  אולי בכל ענפי הספורט התחרותיים לא יוזכרו שמות כך שרק הכישורים יקבלו הערכה?
- מדוע יש כל-כך הרבה מְשחקים בפני צופים?
  אולי כל מי שגילו מתחת ל-30 יחויב להשתתף במשחק ולא רק לִצפות בו?
- מדוע תמיד נשמרת החלוקה לקבוצות?
  במקום שתי קבוצות קבועות יכול היה להיות אוסף של שחקנים המעורבבים זה בזה כאשר שני הצדדים בוחרים באופן אקראי מתוכם?

8. עבודת קבוצה. הזמן המוקצה לכך הוא ארבע דקות. ניתן לבצע זאת גם במליאת הכיתה, כנושא לדיון.

הצעות:

- מדוע שעמיתיו לא יתמכו בו בכספי קרן מיוחדת לשביתות?
- מדוע כל השביתות חייבות להיות עניין של עיקרון? אולי, בשביתות מסוימות, אלה שאינם מסכימים לשביתה יוכלו להמשיך לעבוד?
- מדוע יש כאן שאלה של שביתה או לא-שביתה? אולי הוא יכול לשבות ביחד עם האחרים ואז לחזור לעבודה במקרה שהשביתה מתמשכת?

9. עבודה בקבוצה או עבודת יחידים. הפעם אין כאן רק עניין של בחירת תפיסות לשם אִתגורן, אלא הצעת חלופות ושיפורים. הזמן המוקצב לכך הוא שלוש דקות.

הצעות:

- מדוע האוטובוסים חייבים לנסוע לפי לוח זמנים קבוע? אולי אפשר שהאוטובוסים יהיו פזורים בתחנות לאורך המסלול ואוטובוס יעזוב את התחנה ברגע שהוא מתמלא?
- מדוע על אוטובוסים לעצור בכל תחנה? אולי יש להפעיל מיניבוסים אל נקודות מרכזיות ומהן ואז קו האוטובוס הראשי יפעל רק בין הנקודות המרכזיות מבלי לעצור?

10. סיכום השיעור. את הסיכום ניתן לקרוא בקול ואז לדון בו. הנקודה החשובה היא להתמקד בתפיסה ולאַתגר את בלעדיותה.